

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**  
**Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара**  
**Економічний факультет**  
**Кафедра економіки та управління підприємством**

## **ОСНОВИ БІРЖОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

**ПРОГРАМА**  
**вибіркової навчальної дисципліни**  
**підготовки бакалаврів**  
**напряму підготовки 6.0300504 Економіка підприємства**  
**(Шифр за ОПП ПП 5.4.1в)**

**Дніпро - 2017 рік**

**РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО:**

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

**РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:**

Хуторської Павло Олександрович, кандидат економічних наук, доцент  
кафедри економіки та управління підприємством

Обговорено та схвалено науково-методичною комісією за напрямом  
підготовки/спеціальністю «Економіка підприємства»

«25» квітня 2017 року, протокол № 8

## **ВСТУП**

Програма вивчення вибіркової навчальної дисципліни «Основи біржової діяльності» складена відповідно до Освітньо-професійної програми підготовки бакалавра (варіативна компонента) напряму 6.030504 Економіка підприємства, що затверджена рішенням Вченої ради Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара (протокол від 30.05.2013 р. №13).

**Предметом** вивчення навчальної дисципліни є принципи, методи та інструменти організації біржової діяльності.

**Міждисциплінарні зв'язки:**

Засвоєння дисципліни «Основи біржової діяльності» базується на фундаментальних знаннях із таких дисциплін, як «Економічна теорія», «Економічна історія», «Історія економічних учень», «Статистика».

### **1. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни є формування системи професійної компетентності (знань, прикладних вмінь та навичок) щодо використання закономірностей біржової діяльності у межах комплексного підходу.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Основи біржової діяльності» є:

- розкриття економічної сутності біржі;
- виявлення особливостей процесу створення бірж та їх структури в Україні;
- ознайомлення зі світовим досвідом роботи бірж;
- узагальнення практичних аспектів укладання біржових угод;
- опанування методів біржового посередництва;
- оцінка стану і тенденції розвитку біржової кон'юнктури;
- дослідження кон'юнктури біржового ринку та механізму котирування цін.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен знати:

- зміст основних нормативних і законодавчих документів, що регулюють здійснення біржової діяльності;
- основні принципи організації та проведення біржових торгів на товарній та фондовій біржах;
- функції та завдання посередників на біржі;
- технологію формування ланцюга руху замовлення від покупця до продавця на біржі;
- основи ф'ючерсної торгівлі;

- основні види цінних паперів, що обертаються на фондовому ринку та методи оцінки їх вартості;
  - основи діяльності валютних бірж.
- вміти:
- розробляти стратегію поведінки на фондовій і товарній біржах;
  - розраховувати результат від здійснення певних видів біржової діяльності;
  - використовувати механізм хеджування;
  - оцінювати ринкову вартість цінних паперів.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 108 годин / 3,0 кредити ECTS.

## **2. ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

### **ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 1. СУТНІСТЬ БІРЖОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

#### **Тема 1. Сутність біржової діяльності, її становлення і розвиток**

Роль та місце біржі в економіці. Еволюція біржової торгівлі. Етапи розвитку світової біржової торгівлі. Суть біржі та її економічна природа. Функціональні особливості біржі. Функції біржі в ринковій економіці. Види бірж. Товарна біржа, фондова біржа, валютна біржа. Міжнародна біржа, національна біржа. Біржа реального товару, ф'ючерсна біржа, опціонна біржа. Спеціалізована біржа, універсальна біржа.

#### **Тема 2. Біржовий товар**

Поняття та склад біржового товару. Біржовий товар. Стандартизація біржових товарів. Класи біржових товарів. Характерні риси біржових товарів. Інформаційні потоки про якість і сертифікацію, необхідні для здійснення угод на біржі. Характеристика біржового товару товарних бірж. Біржові товари фондового і валютного ринків. Види цінних паперів як біржового товару. Валютний курс. Пряме та непряме котирування.

#### **Тема 3. Базисні ринки**

Загальна характеристика фондового ринку. Класифікація, принципи та функції фондового ринку. Учасники фондового ринку, їх права й обов'язки. Товарний ринок: його елементи, показники функціонування. Ціноутворюючі фактори на товарному ринку. Географічна і товарно-галузева класифікація товарного ринку. Сектори та сегменти ринку товарів. Умови розвитку товарних бірж. Валютний ринок: функції та суб'єкти. Біржова торгівля на валютному ринку.

#### **Тема 4. Біржові індекси та їх аналіз**

Сутність поняття „біржові індекси”. Функції фондових індексів. Класифікація фондових індексів. Характеристика найбільш відомих індексів

у світі. Методи аналізу в біржовій торгівлі. Фундаментальний аналіз на сировинних ф'ючерсних ринках. Правила фундаментального аналізу, визначені американським дослідником ринку Хорном. Етапи проведення фундаментального аналізу на ф'ючерсних ринках. Основні макроекономічні показники для здійснення довгострокового прогнозу цін та курсів. Визначення технічного аналізу. Основні постулати проведення технічного аналізу. Мета проведення технічного аналізу.

### **Тема 5. Організація біржі та її управління**

Етапи створення біржі. Документи для реєстрації та одержання ліцензії товарної біржі. Характеристика Закону України „Про товарну біржу”. Основні принципи діяльності біржі. Загальна структура біржі. Функції загальних зборів біржі. Стаціонарна структура біржі. Громадська структура біржі.

### **Тема 6. Біржове посередництво**

Характеристика окремих видів торговельно-посередницьких операцій. Переваги користування послугами торговельних посередників. Функції біржових посередників (агентів, брокерів, дилерів). Відмінні особливості діяльності основних біржових посередників. Сутність поняття „брокер” згідно із Законом України „Про товарну біржу”. Види брокерів, які функціонують на товарних біржах України. Основні етапи економічної стратегії брокера. Види цінових стратегій. Форми цінової політики. Сутність ефективності посередницької діяльності. Узагальнюючі показники оцінювання посередницької діяльності. Основні показники використовуються для оцінювання агентських операцій. Алгоритм розрахунку оцінки ефективності брокерських операцій. Особливості оцінювання ефективності дилерських операцій.

## **ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ БІРЖОВИХ ТОРГІВ**

### **Тема 7. Організація біржового торгу**

Характерні розділи біржових правил. характеристика поняття „біржова яма”. Алгоритм проведення біржового торгу. Характеристики доручення клієнта брокеру та класифікаційні ознаки доручень. Визначення поняття „аукціон”. Форми проведення аукціонів. Характеристика простої форми біржового аукціону. Заочний, подвійний та безперервний аукціони.

### **Тема 8. Біржові угоди**

Визначення біржової угоди. Вимоги до біржових угод. Класифікація біржових угод. Життєвий цикл угоди. Характеристика угод на товарній біржі. Класифікація угод на реальний товар. Відмінності форвардних та ф'ючерсних контрактів. види й порядок укладання угод на валютній біржі.

### **Тема 9. Кліринг і розрахунки за біржовими угодами**

Сутність і функції клірингу та розрахунків. Характеристика умов

платежу за біржовими угодами. Форми розрахунків за біржовими угодами. Організація розрахункових операцій на біржі. Основні види ризиків під час використання розрахунково-клірингових систем. Головні напрями розвитку систем клірингу і розрахунків.

### **Тема 10. Біржове котирування**

Види біржових цін. Принципи формування цін на біржі. Види цінових знижок. Складові біржової ціни на товари з урахуванням податкового законодавства України. Формування ціни під впливом попиту та пропозиції. Сутність та правила біржового котирування. Порядок розрахунку типових біржових цін. Форми цінової політики. Види цінової стратегії та політики продавця на товарній біржі.

### **Тема 11. Управління фінансами у брокерській діяльності**

Сутність та завдання управління фінансами у брокерській діяльності. Етапи розроблення фінансової стратегії брокерської контори. Формування структури початкового капіталу для посередницької діяльності. Показники розрахунку розміру початкового капіталу. Розгорнутий баланс потреби в початковому капіталі та джерела його утворення. Формування доходів і витрат брокерської контори. Утворення та використання прибутку брокерської контори. Основні джерела формування доходу брокерської контори

### **Тема 12. Ф'ючерсний ринок та його особливості**

Становлення ф'ючерсної торгівлі. Ключові дати в історії ф'ючерсних бірж США. Функції ф'ючерсних ринків. Особливості ф'ючерсного контракту. Ринок ф'ючерсних контрактів. Технологічний процес купівлі-продажу ф'ючерсних контрактів. Хеджування угод на біржовому ринку. Спекуляція на біржових торгах. Зміст біржової гри. Фінансові розрахунки ф'ючерсної торгівлі.

### **Тема 13. Торгівля опціонами на біржі**

Суть опціонів та їх характеристика. Головна відмінна особливість опціонної угоди. Мета опціонної торгівлі. Порівняльна характеристика опціонних та ф'ючерсних контрактів. Умови прояву внутрішньої вартості опціону. Фактори впливу на ціну опціону. Переваги опціону. Різновиди опціонних стратегій.

### 3. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

#### 3.1. Базова література:

1. Акмаєв А. І. Біржова діяльність: навч. посіб. / А. І. Акмаєв, В. Т. Пілецький; Донбаський держ. технічний ун-т. – Алчевськ: ДонДТУ, 2007. – 215 с.
2. Біржова діяльність: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / В. І. Крамаренко [та ін.]; ред. В. І. Крамаренко, Б. І. Холод. – К.: ЦУЛ, 2003. – 261 с.
3. Біржова справа: підруч. для студентів ВНЗ / [Ю. В. Мельник та ін.]; за наук. ред д-ра екон. наук, проф. О. М. Сохацької; Терноп. нац. екон. ун-т. – Вид. 3-тє, перероб., змін. та допов. – Тернопіль: ТНЕУ, 2014. – 654 с.
4. Калінеску Т. В. Біржова діяльність: підручник / Т. В. Калінеску, І. М. Кушал, О. Д. Кирилов; Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. – Сєверодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2016. – 444 с.
5. Пепа Т. В. Біржова діяльність: навч. посіб. для студентів ВНЗ / Т. В. Пепа, Т. І. Пішеніна, В. В. Лавринович. – К.: Ліра-К, 2009. – 539 с.

#### 3.2. Додаткова література:

1. Закон України „Про цінні папери та фондовий ринок” № 3480-IV від 23.02.2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 31. – Ст. 268.
2. Закон України „Про товарну біржу” зі змінами і доповненнями, внесеними Законом № 2932-XII від 26.01.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 11. – Ст. 83.
3. Бердникова Т.Б. Рынок ценных бумаг и биржевое дело: учеб. пособие / Т.Б. Бердникова. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 270 с.
4. Біржова діяльність: навчальний посібник / [В.І. Крамаренко, Б.І. Холод, Ю.Н. Воробйов та ін.; за ред. В.І. Крамаренко]. – К.: ЦУЛ, 2003. – 264 с.
5. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента / И.А. Бланк. – Т.1. – К.: НИКА-ЦЕНТР, 1999. – 592 с.
6. Бланк И.А. Торгово-посредническое предпринимательство. Экономические основы биржевой торговли и брокерской деятельности / И.А. Бланк. – К.: АО „Украинская финансовая группа”, 1992. – 204 с.
7. Васильев Г.А. Товарные биржи: практическое пособие / Г.А. Васильев, Н.П. Каменева. – М.: Высшая школа, 1991. – 111 с.
8. Васильева В.В. Фінансовий ринок: навч. Посібник / В.В. Васильева, О.Р. Васильченко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 368 с.
9. Воловик А.М. Основы биржевой деятельности: курс лекций / А.М. Воловик, З.К. Голда. – М.: Финансы и статистика, 1994. – 88 с.
10. Глущенко В.В. Рынок ценных бумаг и биржевое дело: системный подход / В.В. Глущенко. – М.: Крылья, 1999. – 216 с.
11. Дегтярева О.И. Биржевое дело: учебник для вузов / О.И. Дегтярева. – М.: ЮНИТИ–ДАНА, 2000. – 679 с.

12.Диго С.Н. Биржевая деятельность: учеб. пособие / С.Н. Диго, С.С. Диго. – М.: Изд-во УРАО, 1997. – 200 с.

13.Дмитрук Б.П. Організація біржової діяльності в агропромисловому комплексі: навч.посібник / Б.П. Дмитрук. – К.: Либідь, 2001. – 344 с.

14.Дудяк Р.П. Організація біржової діяльності: основи теорії і практикум: навчальний посібник / Р.П. Дудяк, С.Я. Бугіль. – 2-е вид., доп. – Львів: „Новий світ-200”, „Магнолія плюс”, 2003. – 360 с.

15.Кещан В.Г. Биржевой рынок. Страницы истории и становления в современных условиях / В.Г. Кещан. – М.: РЭА, 1996. – 352 с.

16.Лысенков Ю.М. Международный фондовый рынок. Инструментарий. Участники. Информационное обеспечение / Ю.М. Лысенков, Н.В. Фетюхин, Е.Р. Зельцер. – К.: Киев, 1995. – 140 с.

17.Сохацька О.М. Біржова справа: підручник / О.М. Сохацька. – 2-е вид., змін. й доп. – Тернопіль: Карт-бланш, К.: Кондор, 2008. – 632 с.

18.Суторміна В.М. Фінансовий ринок: навч.-метод. посіб. / В.М. Суторміна, Н.В. Дегтярьова. – 2-е. вид. – К.: КНЕУ, 2008. – 176 с.

19.Товарні біржі в Україні: аналіз діяльності, законодавче поле, перспективи розвитку / за ред. П.Т. Каблука та О.М. Шпичка. – К.: Віпол, 1997. – 278 с.

20.Улыбкин К.А. Брокер и биржа: пособие для брокеров и их клиентов / К.А. Улыбкин, И.С. Андрюшина, Н.Л. Харисова. – М.: Информ-бизнес, 1991. – 156 с.

21.Уткин Э.А. Новые финансовые инструменты рынка / Э.А. Уткин. – М.: Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1997. – 112 с.

### **3.3. Методичні рекомендації:**

1. Опорний конспект лекцій з дисципліни «Основи біржової діяльності» – додається в НМКД.

2. Методичні матеріали до практичних занять з дисципліни «Основи біржової діяльності» – додається в НМКД.

### **3.4. Інформаційні ресурси:**

Нормативна база (будь-які правові пошукові системи, включно системи, що розташовані на офіційних сайтах в мережі Інтернет відповідних органів).

Офіційний сайт Національної бібліотеки ім. Вернадського - [www.biblvornad.org.ua](http://www.biblvornad.org.ua)

Закони України – <http://meta-ukraine.com>

Верховна Рада України – <http://www.rada.kiev.ua>

Міністерство освіти та науки України – <http://www.education.gov.ua/>

Науково-методичні центри: вищої освіти, середньої освіти, професійно-технічної освіти, головний інформаційно-обчислювальний центр Міносвіти і науки України – Колишній Інститут змісту і методів навчання – <http://www.ictme.edu-ua.net/>

Офіційний сайт Верховної Ради України / [www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)

Офіційний сайт Міністерства економіки України / [www.me.gov.ua](http://www.me.gov.ua)  
Офіційний сайт Державного комітету статистики України / [www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)  
Офіційний сайт Національної бібліотеки ім. Вернадського / [www.biblvnad.org.ua](http://www.biblvnad.org.ua)  
<http://www.aib-world.org/trademission.shtml>  
<http://www.bcemag.com>  
<http://www.economist.com>  
<http://www.ibisa.Bizland.com>  
Освітні ресурси України – <http://meta-ukraine.com/topics.asp?t=12>  
Українські навчальні та наукові інститути – <http://www.ukma.kiev.ua/ICC/wwwscint.html>  
Міжнародна освітня та ресурсна мережа – <http://www.kar.net/-iearn>  
Українська преса в Інтернеті – <http://UAMedia/visti.net/link/>  
Наукові журнали – <http://www.karelia.ru/psu/-eflov/online/e.html>  
Бібліотечний світ України – [www.ukrlib-world.kiev.ua](http://www.ukrlib-world.kiev.ua)  
Бібліотеки світу – <http://staffweb.library.van-derbilt.edu/breeding/>  
Національна бібліотека України ім. Вернадського – <http://www.nbuv.gov.ua/>  
Наукова бібліотека НАУКМА – <http://www.ukma.kiev.ua/ukmalib>  
Державна освітянська бібліотека України – <http://www.edu-ua.net/library/>  
Загальнодоступні російські електронні бібліотеки – <http://www.ore.ru/-patrikev/liblib/liblist.htm>  
Російськомовні літературні архіви на Інтернет – <http://www.odessa.net/moshkow/koi/litarhiwv.dir>  
Бібліотека Мошкова – <http://www.lib.ru>  
«Лавка языков» - [www.russ.ru](http://www.russ.ru)  
Український літературний журнал – <http://ukrlit.iscool.net/>  
"Український Центр" - освітньо-інформаційний ресурс Бібліотека.  
Форум. Галерея. Блог. <http://www.ukrcenter.com>  
Національна бібліотека України ім. В.І.Вернадського  
<http://www.nbuv.gov.ua>  
Обласна універсальна наукова бібліотека (м. Кропивницький)  
<http://library.kr.ua>  
Науково-технічна бібліотека. Читальня on-line. <http://library.tu.edu.te.ua>

#### **4. ФОРМА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ**

Підсумкова атестація з навчальної дисципліни «Основи біржової діяльності» – залік.

## 5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ

Діагностика знань здійснюється у формі поточного та підсумкового контролю.

Поточний контроль поєднує наступні види:

- тестування – дозволяє перевірити загальну підготовку до кожного заняття;
- розв'язування задач – дозволяє перевірити знання основних положень заданої теми, формує логічне мислення,
- опитування – дозволяє оцінити рівень знань під час безпосереднього (інтерв'ю) або опосередкованого (анкетування) спілкування;
- контрольна робота – дозволяє оцінити рівень опанування навчального матеріалу з певної теми або їх сукупності; можуть бути аудиторними (виконуються під час аудиторних занять), домашніми (виконуються в домашніх умовах до певного терміну), поточними (дозволяють оцінити рівень знань з певної теми), екзаменаційними (дозволяють оцінити рівень знань з дисципліни в цілому), фронтальними (виконуються групою), індивідуальними (виконуються індивідуально);
- індивідуальні завдання – мають на меті поглибити, узагальнити та закріпити знання, а також застосовувати їх на практиці.

Підсумковий контроль поєднує наступні види:

- залік – дозволяє оцінити рівень опанування навчального матеріалу з навчальної дисципліни, що оцінюється на підставі результатів поточного контролю (тестування, поточного опитування, виконання індивідуальних завдань та певних видів робіт на практичних, семінарських або лабораторних заняттях) протягом семестру;
- екзамен – дозволяє перевірити та оцінити отримані знання, уміння та ступінь опанування практичних навичок, а також розвиток творчого мислення в обсязі вимог програми навчальної дисципліни.

### Критерії успішності

Оцінка – **відмінно (А)** виставляється студентам, які глибоко й міцно засвоїли програмний матеріал (90-100%), вичерпно, послідовно, грамотно й логічно його викладають, у їх відповідях теорія й практика тісно пов'язані. При цьому студенти без утруднення дають відповідь при видозміненні завдання, творчо застосовують набуті знання, правильно обґрунтовують прийняті рішення, виявляють навички системного підходу до вирішення поставлених завдань. Письмові роботи оформляють повністю до вимог державного стандарту.

Оцінка – **добре (В, С)** виставляється студентам, які твердо знають програмний матеріал значно вище середнього рівня (75-89%), грамотно та по суті його викладають, не допускають істотних неточностей у відповідях на запитання, виявляють аналітичні здібності при виконанні завдань, володіють необхідними навичками їх виконання. Письмові роботи оформляють із

незначними відхиленнями від вимог державного стандарту.

Оцінка – **задовільно (D, E)** виставляється студентам, які викладають матеріал достатньо послідовно, однак виявляють знання тільки основного програмного матеріалу (60-74%), допускають окремі неточності, не досить правильні формулювання при викладі програмного матеріалу, одночасно володіють умінням виконання поставлених завдань. Письмові роботи оформляють в основному з вимогами державного стандарту.

Оцінка – **не задовільно (FX)** виставляється студентам, які не знають значної частини програмного матеріалу (0-59%), викладають його не послідовно, допускають істотні помилки, невпевнено, із великими утрудненнями виконують поставлені завдання. Письмові роботи подають із грубими порушеннями державного стандарту.